

A börzsönyi vörösfenyőkről

CSÁNYI SÁNDOR erdészetvezető

A Börzsöny-hegység északkeleti részén, főként a diósjenői erdészet területén találkoznak nagyobb vörösfenyő-csoportokkal, állományokkal. Mesterséges telepítéssel kerültek a Börzsönybe, mint a többi fenyőfélék; őshonos fenyője a hegységnek nincs.

A diósjenői erdészet területe 3513 ha, s ebből 635 ha-on (18,1%) találunk vörösfenyőt, mintegy 47 ha redukált területtel.

Korosztályonkénti terület- és fatömeg-megoszlása a következő:

Korosztály	Vörösfenyő által érintett ter. ha	Korosztá- lyonkénti fatömeg m ³
1—10 év	323	—
11—20 év	38	30
21—30 év	—	—
31—40 év	32	184
41—60 év	93	3838
61—80 év	39	84
81—100 év ...	72	1163
101-től év	38	43
Összesen	635	5342

Tekintettel arra, hogy a Börzsönyben nem közömbös a vörösfenyő szerepe, szükséges, hogy elméletileg és gyakorlatilag az eddiginél többet foglalkozzunk vele.

Először — a rendelkezésre álló adatok szerint — a XVIII. század derekán, cseh és német származású erdészek telepítették be a Börzsönybe. Céljuk valószínű az volt, hogy ezzel a szép és értékes fanemmel gazdagítsák a Börzsöny esztétikai szépségét s erdő- és vadgazdaságilag fokozzák az erdők értékét. Az első telepítések helyein ma is szép állományokat, csoportokat, vagy egyedeket találunk, persze ezek már a „második“ telepítés eredményei, melyek között — valószínűleg — nagy számban vannak természetes úton keletkezett egyedek is. — Megállapítható, hogy a pionír munkát végző cseh és német erdészek első kísérlete is sikeres volt.

A betelepítés első száz évéből nincsenek bizonyítékok arra vonatkozólag, hogy csemete, vagy mag formájában hozták be a vörösfenyőt a Börzsönybe, de az 1800-as évek második feléből van egy-két bizonyító adat a telepítés kivitelezését illetően. Ebben az időben csemetekerteket létesítettek a csemetetermelés érdekében. Ilyen speciális célt szolgált az „Ózbereki“ és a „Kámori“ csemetekert, melyeket ma is szép vörösfenyő-állományok öveznek, mivel a kert helyének megválasztása már akkor úgy történt, hogy a kiültetési területnek megfelelő termőhelyen létesítsék azt; a kert környékét is beerdősítették. Az említett időszakban a vörös- és lucfenyő magját — egy akkori csemetekerti dolgozó szerint — keverve vetették, de később ezzel a módszerrel felhagytak, s külön-külön ágyásokban termelték a különböző fajú fenyőcsemetéket. A magot toboz formájában hozták Csehországból, de nem pergették, hanem árszerű hegyes és görbe szer-

számmal felfeszegették a „pityká“-kat (tobozpikkely) és így nyerték a tiszta magot, melyet vetés előtt áztattak és a vetést — ha az időjárás úgy kívánta — kikelésig öntözték.

A telepítés nem volt folyamatos és egyenlő, mint ahogyan a diósjenői erdőkomplexum sem volt mindég egy birtokos tulajdona. A birtok tulajdonjogi változásával — többé-kevésbé — cserélődtek az erdészek is s a birtokossal változott a gazdálkodási forma és cél, aminek függvénye volt a vörösfenyő-telepítés. A tulajdonjogi viszonyok változásának következménye az is, hogy 1905-től, 1945-ig egyáltalán, vagy csak alig erdősítettek vörösfenyő-csemetével. Azok a 11—40 év közötti csoportok és egyedek, melyeket az erdészeti területén találunk: csaknem kivétel nélkül természetes úton jöttek létre. A felszabadulás utáni években — mint az a fenntebbi kimutatásból is kitűnik — megkétszereződött az a terület, melyen vörösfenyőt találhatunk, hozzátéve azt is, hogy egészséges, szép fejlődést láthatunk a legfiatalabb korosztályban is.

A fiatalosok ápolásával kapcsolatban csak az 1800-as évek végétől vannak adataink. Ezidőben rendszeres ápolással (sarlózás, tányérozás stb.) biztosították a csemeték fejlődését és a tisztítások, gyérítések alkalmával mindenkor a vörösfenyő javára s a bükk, gyertyán és juhar lombnemek terhére végezték a nevelési műveleteket. Kitermelését a társfajokkal együtt a tarvágás alkalmazásával hajtották végre, azzal a különbséggel, hogy a vágásterületeken szálanként vagy csoportonként visszahagyták a legszebb egyedeket magtermelés, ill. magszórás érdekében. Ez a módszer nem hozott teljes sikert, mert a magányosan, vagy csoportokban visszahagyott egyedek előbb utóbb széltörés vagy széldöntés áldozataivá lettek, vagy az átmenet nélkül kapott nagymennyiségű napfény volt káros hatással további fejlődésükre.

A vörösfenyő ipari fája már az elmúlt században is nagy keresletnek örvendett. Messze vidékekről, főként a közép-dunai részekről keresték fel a molnárok (vízimalmosok) és a csónak-, hajóépítők Diósjenőt, hogy malomkeréktengelynek, ill. csónakhajó-alkatrésznek vörösfenyőt vásároljanak. A törzsenkénti árverezés volt az értékesítés megszokott módja és a vevők szálfában szállították el vásárolt árujukat. A diósjenői ref. templom torony- és tetőszerkezete is vörösfenyőből épült újjá 1897-ben. A szükséges anyagot az „Őzberek“ nevű erdőrészben termelték 100—120 éves állományban, mely még az első telepítésből nevelődött.

Beszélni kell arról is, hogy melyek azok a tapasztalati adatok, bizonyító jelenségek és szempontok, melyek a Börzsönyben a vörösfenyőt helyezik előtérbe a többi fenyővel szemben. Helytelen lenne, ha szimpátiából (mert minden erdésznek van „kedvenc“ fája) helyeznénk a luc-, erdei- és feketefenyő elé. A gyakorlati példák sokasága készlet arra, hogy a vörösfenyőt elsőként rangsoroljuk. Persze ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem foglalkozunk az előbb említett fenyők telepítésével és nevelésével, sőt tervszerűen megkezdjük a jegenye- és a douglasfenyő kísérleti telepítését; előbbit idegenből származó, utóbbit saját termelésű magról nevelt csemetével.

A vörösfenyő akklimatizálódása és tenyészte az első meglátásra is örvendetes. Magassági és vastagsági növekedése kiváló, s nem ritkák a 25—30 m magasságú és 1,5—2,0 m³-es egyedek. A többi fenyőfélék fejlődésére nagy kihatással van a Börzsöny szélsőséges éghajlata. Egyik ilyen

szélsőséges és kedvezőtlen befolyás az évi csapadékmennyiség tág ingadozásában rejlik. Ugyanis a hegység évi csapadékmennyisége 580—1100 mm között mozog. Főként ennek tulajdonítható a luc-, erdei- és feketefenyő kultúrák és középkort elérő egyedek, ill. állományok néha kataszrofális pusztulása. A lucfenyő csak az aszályos években is párás termőhelyen jut túl a középkoron. Ahol a kellő páratartalom hiányzik — rendszerint — 40 éves kora után héjaszás, nedvrekedés, ill. az elhalás következik be. Ezzel szemben a vörösfenyőnél alig találkozunk ilyen, vagy hasonló korszaki, kedvezőtlen jelenséggel. A természetes úton, maghullásból eredő felújulásnak gyönyörű példáival találkozhatunk. Igaz, hogy a helytelen vágás-módok és vágásvezetések nem minden esetben segítették elő a természetes úton való szaporodást, de még ennek ellenére is helyenként „kefesűrű“ vörösfenyő újulatokat láthatunk. Károsítást is csak elenyésző mértékben észlelhetünk s ez is főként az őz dörzsölésétől és a szarvas hántásától ered. Az emberi károsítás is kisebb, mert gallya, vezérhajtása nem szolgálja azokat a célokat, melyeket a lucfenyő (karácsonyfa stb.).

A vörösfenyővel elegyes állományok szakszerű kezelésével kapcsolatban még nincsenek kidolgozott szempontok és előírások s így a Börzsönyben is csak a fiatalosok ápolását (főként sarlózás, gyomtól való felszabadítás) végeztük úgy és annyiszor, ahogyan és ahányszor azt a fiatalos tényleg megkívánta. Nem így van még azonban a tisztítások és gyéritések kivitelezésénél. Ennél a két nevelő műveletnél sablonosan a lombállományok tisztítási és gyéritési szempontjait alkalmazzuk. S ez a legnagyobb hiba! A vörösfenyővel elegyes állományok nevelési és fatömegnövelési munkálatainál fokozott figyelmet kell szentelnünk a vörösfenyő tenyészeti és fejlődési igényeire. Helytelen az a gyéritéseknél alkalmazott módszer, hogy főként a második koronaszintet képező lomb-egyedek eltávolítására törekszünk. A helytelen gyakorlat azt akarja ezzel igazolni, hogy így nagyobb növényteret biztosít a vörösfenyőnek, pedig ugyanakkor gyakran bekövetkezik az a visszás helyzet, hogy a csökkent oldalárnyékolás, ill. a megnövekedett napfény-behatás következtében „elszőrösödnek“ a 30—40 éves törzsek is. A tisztításoknál is arra kell törekedni, hogy a helyi viszonyoknak is megfelelő elegyarány jöjjön létre és az oldalárnyékolást biztosító második koronaszint kezdődő kialakulását biztosítsuk.

Mindezek csak általános elvek, de még nem kidolgozott szempontok. Az alkalmazandó ápolási és nevelési irányelvek kikísérletezése és kialakítása nehéz, de szép erdész-feladat a jövőt illetően. Ez az értékes és hálás fafaj azonban megérdemli, hogy többet és sokkal behatóbban foglalkozzunk vele, mint eddig. Felkarolását és szélesebbkörű elterjesztését illetően meg kell szervezni a hazai maggyűjtés eredményességét; a csemetetermelés speciális módszereit (csemetekertek kiválasztása stb.); a fiatalosok ápolási és tisztítási műveleteinek tudományos alapon való eszközölését s végül az elő- és főhasználatok esetében nagyon kívánatos a „rugalmasabb“ üzemterv, mert nagyon sok esetben a gyéritésre szoruló vörösfenyves-állománynak az üzemtervi kötöttség miatt nem biztosítható az a nevelési beavatkozás, amit az állomány megkívánna.

Egyelőre csak ennyit a Börzsöny vörösfenyőiről — de remélhetőleg — a közeljövőben már részletesebb tanulmányban adhatunk számot arról, hogy a hivatás ösztönözte kötelességet milyen odaadóan teljesítik a vörösfenyővel szemben a börzsönyi erdészek.